

altres coses, a un tracte fiscal objectivament injust. L'Estat de les Autonomies potser va ser una solució plausible en un moment molt concret –la fi d'una llarga dictadura creada després d'una sanguinolenta guerra civil– però ara mateix és difícil de defensar. L'Estat de les Autonomies no constitueix, en si mateix, una errada política. L'errada és considerar-lo alguna cosa més que un necessari estadi transitori entre una unitat política centralista originada per la força de les armes i el dret a decidir que tenen els pobles.

No es tracta de cap salt ni de cap ruptura, sinó d'un procés que tant les circumstàncies externes com la mateixa voluntat dels catalans han acabat fent inevitable. Hem deixat enrere un estadi però encara no hem d'acordat entre tots la via per superar-lo d'una manera satisfactòria i escrupolosament democràtica. Per això ens és imprescindible votar. És un procés que requereix grans acords polítics i, per damunt de tot, consensos socials *reals*. Tot i la importància de l'aritmètica parlamentària, l'important és la consolidació d'una majoria social real que, per suposat, no impliqui una confrontació polaritzada de la societat catalana. Bandejar aquesta possibilitat és prioritari, i no tant en nom d'una prudència mal entesa com d'una profunda i no negociable convicció democràtica. Per a que siguin sòlids, els grans canvis els han de protagonitzar grans majories.

Hi ha un debat que, sense contraposar-los, posa als platets de la balança la noció de legalitat jurídica i la de legitimitat democràtica. Per descomptat, l'ideal és un equilibri perfecte entre ambdós. Què fer quan aquest equilibri té mancances manifestes? Com diu el jurista i polític Pere Almeda, “un ordenament constitucional amb una divisió de poders que impedeixi i prohibeixi als governs representatius d'una col·lectivitat nacional, convocar i celebrar consultes o referèndums sobre el seu autogovern, com el cas de l'estat espanyol, està injustament decantada a favor de la majoria nacional hegemònica i impedeix, que de manera il·legítima, s'exerceixi un dret democràtic. Qualsevol opció democràtica ha de ser plantejable democràticament a la ciutadania. Per definició, el principi de legalitat no pot imposar-se a una voluntat democràtica expressada amb totes les garanties, perquè aniria en contra de la seva pròpia font de legitimitació. La mobilització d'una part important de la ciutadania catalana ha posat al descobert les costures anacròniques d'una legalitat espanyola encara imbuïda d'una idea predemocràtica. La metafísica constitucional espanyola no podrà impedir per gaire més temps l'expressió de la voluntat d'un poble que vol decidir el seu futur”²⁵.

TOT I LA IMPORTÀNCIA DE L'ARITMÈTICA PARLAMENTÀRIA, L'IMPORTANT ÉS LA CONSOLIDACIÓ D'UNA MAJORIA SOCIAL REAL QUE, PER SUPOSAT, NO IMPLIQUI UNA CONFRONTACIÓ POLARITZADA DE LA SOCIETAT CATALANA

“Et c'est toujours du Nord que nous vient la lumière”²⁶

Una de les coordenades en què, històricament, s'ha situat el catalanisme és Europa. Aquesta opció ha coincidit, segurament per cap atzar, amb una conjuntura ben precisa i, fins a cert punt,

25 <http://www.catalunyaeuropa.net/ca/publicacions/2/444/>

26 MARAGALL, Joan. “Epistolari”, *Obres Completes*, vol. I: Obra catalana. Barcelona: Selecta, 1970

paradoxal: els catalans, amb el conjunt dels espanyols, hem estat cridats a pronunciar-nos (i hem estat els primers a fer-ho entre els ciutadans de vint-i-cinc Estats) sobre la Constitució de la Unió Europea. Un fet paradoxal, dèiem: primer perquè Espanya –a causa de l’empantanegament de la dictadura del general Franco– es va incorporar tard a la construcció europea, i també perquè alguns perfils d’aquesta construcció –l’economicisme predominant i el rol preeminent dels Estats– han estat contestats críticament des de diversos sectors socials i polítics a casa nostra.

En qualsevol cas, Europa ha estat sempre un referent, que ha compendiat en un sol mot les nostres aspiracions col·lectives a la llibertat, a la democràcia i al benestar. Afirmar aquest

europèisme no és cap operació historiogràfica oportunista, no és la “invenció” d’una tradició amb efectes retroactius. Furgant a les biblioteques i hemeroteques, repassant les nostres lectures, escoltant testimonis familiars o, senzillament, evocant les nostres pròpies vivències personals i generacionals, ens podem adonar que Europa ha estat, i de manera particularment intensa sota el franquisme, mirall i aspiració. No costa gens

d’aplegar, al respecte, expressions il·lusionades o records adolorits sobre el paper que Europa ha tingut a les nostres vides.

La inserció de la història pròpia en el marc europeu –com volia Jaume Vicens Vives, sense anar més lluny: “*Els catalans hem de saber qui som si volem construir un edifici acceptable dins del gran marc de la societat occidental a la qual pertanyem per filiació directa des dels temps carolingis; aquesta filiació fa que el nostre europeisme sigui distintiu.*”²⁷– ens dona claus interpretatives que ens permeten alliberar-nos de complexos, veient que, en un moment donat, la nostra sort, la de Catalunya i la d’Espanya en proporcions diferents (és clar), fou decidida en els gabinets llunyans dels garants de l’equilibri europeu, o que és el fruit de tendències econòmiques o d’accidents naturals que ens depassaven i ens depassaran. I també són alliberadors els estudis d’història comparada (sobretot si sabem trobar les escales adequades per fer les confrontacions), que és una manera eficaç de trobar una certa arquitectura del continent i de constatar, alhora, que tampoc no som tan petits ni tan irrellevants. Aquesta és una perspectiva que, sovint, han sabut adoptar més fàcilment els estudiosos estrangers, des de l’escocès William Robertson al segle XVIII fins al francès Pierre Vilar al segle XX.

Cal recordar que en ple procés de discussió del primer Estatut d’Autonomia, els germans Rubió i Tudurí clamaven contra el catalanisme aleshores en exercici perquè no pretenia, en el fons, res més que una «millor Espanya», quan, al seu parer, el que caldria és mirar cap a Europa: «*Els partits catalanistes no sols no s’han plantejat el nostre problema, sinó que per ara semblen ignorar-lo, i fins actuen o parlen del tot contra d’ell, girant l’espatlla a Europa i no referint-se mai a altra col·laboració federativa possible que la ibèrica, com si el món fos tot dins de la Península. Sembla que fóra temps que els nostres partits evolucionessin, i que cerquessin dins de l’europeisme la solució lògica del catalanisme –del catalanisme satisfactori per a l’instint del catalanista.*»²⁸

27 VICENS VIVES, Jaume. *Noticia de Cataluña*. Barcelona: Destino, 1954

28 GRAU, Ramon i MUÑOZ, Josep M. “Les coordenades del catalanisme: Espanya i Europa”. *L’Avenç*, núm. 300, març 2005. Dossier “Catalunya amb Europa. Més enllà d’Espanya”.

EUROPA HA ESTAT SEMPRE UN REFERENT, QUE HA COMPENDIAT EN UN SOL MOT LES NOSTRES ASPIRACIONS COL·LECTIVES A LA LLIBERTAT, A LA DEMOCRÀCIA I AL BENESTAR

En el marc precari d'una Europa que maldava per superar el trauma de la Primera Guerra Mundial però que anava lliscant cap a la Segona, els germans Rubió i Tudurí propugnaven la constitució d'uns Estats Units d'Europa, «una convivència de pobles lliures» dins la qual Catalunya podia tenir un paper eminent (fins i tot arribaven a imaginar que la futura capitalitat d'Europa podria recaure en Barcelona). Aquests Estats Units d'Europa tindrien una estructura federal i serien el fruit d'una integració progressiva –duanera, monetària, institucional, etc.–, prou semblant a la que s'ha produït, però imaginada vint-i-cinc anys abans del Tractat de Roma i setanta abans de la implantació de l'euro.

De somnis d'aquest tipus, més o menys excèntrics, n'hi ha uns quants dins la història intel·lectual catalana (des de Feliu de la Penya). No cal dir si són més o són menys que els generats per altres països del nostre entorn. Simplement, cal conèixer que aquesta escuma ideològica –la pretensió d'edificar Europa també des de Catalunya– és sostinguda per l'onada densa d'una societat que, al llarg dels darrers segles, ha sabut anar ficant Europa dins de Catalunya.²⁹

Catalunya, doncs, ha tingut sempre una vocació internacional clara, gràcies a la seva ubicació geogràfica, com a porta d'entrada a Europa i com a nexa d'unió amb la Mediterrània. Però la aquesta vocació és molt diferents de la d'Espanya: el fet que Catalunya fos exclosa del procés de colonització de les Amèriques liderat per Castella contribuï a reforçar la diferència entre catalans i castellans. Per això Catalunya mira Europa i Catalunya és Europa des del moment en què sorgeix aquesta nova i indeterminada idea de comunitat política i fins a cert punt cultural que culminarà amb la creació de la Unió Europea, mentre que Europa quedava lluny als castellans, Europa els era aliena.³⁰

Catalunya és, doncs, un país de comunicació i d'intercanvi, d'emprenedoria i d'acollida, amb una llarga tradició d'obertura cap a l'exterior. Ja Ramon d'Abadal a finals dels anys seixanta –i anticipant de manera brillant el que posteriorment hem anat definint com a globalització– albirava el que hauria de ser indefectiblement el destí de Catalunya dins del marc d'un món canviant: “*Quan ara, amb la facilitat de contactes físics i culturals, el món es torna petit i els veïnatges humans s'esbatanen amplemment, i els corrents d'unificació (...) esdevenen una força històrica profunda, lenta, però irreversible (...) gairebé diríem que ens dibuixen el quadre europeu on ens hem d'inscriure, amb una tal acuitat que tot intent de desviació fóra un desori*”.³¹

De la mateixa manera, el nacionalisme català sempre a insistit en Catalunya com a pont, l'enllaç entre Espanya i Europa, fent palès per consegüent que la vocació europea del catalanisme polític és molt anterior a l'arribada de la democràcia a Espanya. Com va dir l'expresident de la Generalitat Jordi Pujol: “*Catalunya és l'únic poble d'Espanya que neix lligat a Europa, i no –com els*

**CATALUNYA HA TINGUT SEMPRE
UNA VOCACIÓ INTERNACIONAL
CLARA, GRÀCIES A LA SEVA UBICACIÓ
GEOGRÀFICA, COM A PORTA
D'ENTRADA A EUROPA I COM A NEXE
D'UNIÓ AMB LA MEDITERRÀNIA**

29 GRAU, Ramon i MUÑOZ, Josep M. *Ibid.*

30 GUIBERNAU, Montserrat. “Els diversos corrents del catalanisme en relació amb l'europeisme al llarg del segle XX.” A: Albert Balcells (coord.) *Els Països catalans i Europa durant els darrers cent anys*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2009, p. 268.

31 Citat a GRAU, Ramon. “Catalunya cap a Europa. Algunes perspectives històriques”. *L'Avenç*, núm. 300, març 2005.

altres— com una reacció autòctona de legitimisme visigòtic contra els musulmans. L'objectiu dels altres pobles d'Espanya era restablir la monarquia visigòtica de Toledo; el nostre, de fer progressar l'imperi carolingi, és a dir, l'Europa d'aleshores, cap al sud, o com a mínim de ser-ne la defensa, la muralla meridional. Aquest fet diferencial de la nostra naixença, en un cert sentit, s'ha perpetuat a través de la història. D'una certa manera, seguim sent fills de Carlemany.”³²

EL NACIONALISME CATALÀ SEMPRE A INSISTIT EN CATALUNYA COM A PONT, L'ENLLAÇ ENTRE ESPANYA I EUROPA, FENT PALÈS PER CONSEGÜENT QUE LA VOCACIÓ EUROPEA DEL CATALANISME POLÍTIC ÉS MOLT ANTERIOR A L'ARRIBADA DE LA DEMOCRÀCIA A ESPANYA

Des dels inicis, doncs, Catalunya es conforma com un país de frontera, poblat per colonitzadors, i que va adquirint una certa forma a partir de l'establiment de la *Marca Hispànica*. Un espai geogràfic i mental on els seus habitants es caracteritzen per un fort sentit de la responsabilitat, de *sentit social* per la terra. A partir de

la família i de la propietat privada establerta com a minifundi s'anà conformant una mentalitat de petit propietari que necessita garantir simultàniament dues necessitats: seguretat i llibertat.³³ Característiques que conformen un heretatge carolingi des del punt de vista cultural, religiós, econòmic i polític i que ja contrasten amb una Espanya de tradició visigòtica.

I aquesta projecció de Catalunya nord enllà ha estat una de les constants de la nostra història, ja des de l'expansió natural dels comtats catalans al llarg dels segles XI i XII cap al nord fins a la derrota a la batalla de Muret (el 12 de setembre de 1213) contra les tropes de Felip II de França, com a conseqüència de la qual Catalunya va començar a mirar cap als territoris peninsulars, truncant així de manera momentània una vocació inherent al nostre ésser col·lectiu: “*Catalunya, a diferència dels pobles centrals i meridionals, sent Europa. L'ha sentida sempre. A la base del fet diferencial hi ha l'europeisme de Catalunya, de manera que no dubtaríem a definir així la nacionalitat catalana: una mentalitat col·lectiva europea enclavada en territori peninsular.*”³⁴

Aquesta incardinació primerenca de Catalunya amb Europa ja es va fer en clau nacional ja que, entre 1250 i 1325, Catalunya era el país d'Europa a propòsit del qual seria menys inexacte parlar d'Estat nació. Aleshores, s'havia desenvolupat la nació —la comunitat humana, amb vincles de solidaritat i amb trets culturals i lingüístics comuns— i, tot seguit, l'Estat, consolidat amb l'expansió mediterrània. I això dins el marc plural de la Corona d'Aragó. Com deia Pierre Vilar: “*Llengua, territori, vida econòmica, formació psíquica, comunitat de cultura: les condicions fonamentals de la nació ja hi són reunides perfectament des del segle XIII.*”³⁵

Durant els segles medievals de grandesa, Catalunya no va ser un petit país en un racó de món, va ser una potència europea. Ho va ser el Regne d'Aragó, però amb Catalunya com a motor polític, econòmic i fins i tot ideològic. Passada l'etapa d'esplendor totes les nostres guerres de

32 PUJOL, Jordi. “Catalunya i Europa”, dins *Paraules del President de la Generalitat a Aquisgrà, Estrasburg, Brussel·les, Pirineus, Perpinyà, París, Davos i Madrid : 1984-1986*. *Paraules del President de la Generalitat*, 9. Barcelona : Generalitat de Catalunya, 1986.

33 VICENS VIVES. *Ibid.*

34 ARMENGOU, Josep. *Nacionalisme català (idees i pensaments)*. Manresa: L'Albí, 2006.

35 ALBAREDA, Joaquim. “Catalunya: un estat fins 1714”, *Diplocat*, 08.10.2013. <http://www.diplocat.cat/files/docs/131008-Eo8ES-UnEstadoHastar1714.pdf>

defensa del nostre poder polític i econòmic tenen un fort component europeu. Aquest no fou només tàctic o fruit de la necessitat de trobar aliats. Fou també de tria de model polític, social i econòmic, un referent del moll de l'os europeu oposat a la mentalitat castellana –de fet la de la monarquia espanyola– ja situada políticament i ideològicament en la perifèria europea.

A finals del segle XVI i a començaments del XVII, Espanya es va girar d'esquena a Europa, on va restar marginada. Tres fets contribuïren a aquest aïllacionisme espanyol d'Europa: la derrota militar contra França i Anglaterra en la lluita per l'hegemonia europea, el descobriment i la conquesta d'Amèrica i la Contrareforma, que a Espanya va prendre un caire molt radicalment tancat. Per oposició a aquest aïllament espanyol respecte d'Europa, Catalunya continuava buscant el seu encaixa a Europa i ja Narcís Feliu de la Penya proposava un model europeu per al redreçament econòmic de Catalunya quan a finals del segle XVII propugnava la formació d'una gran companyia de comerç, que seguís el model holandès, amb la funció de proporcionar capital a la indústria, al comerç i a la navegació. El pla econòmic de Feliu de la Penya incorporava projectes i demandes diverses: el foment de les manufactures, l'increment de la participació catalana en el comerç americà, la concessió d'un port franc per a la ciutat de Barcelona, la regulació dels canvis monetaris mitjançant la celebració de quatre fires anuals a Barcelona i la creació d'una gran companyia comercial que incorporés al projecte les forces econòmiques i socials del Principat.³⁶ També contrasta la mateixa derrota més cruel per a Catalunya –l'ensulsiada de 1714– que ja ve marcada i condicionada pel context europeu dins del qual s'han de llegir i interpretar els esdeveniments de la Guerra de Successió. Ho il·lustra, entre molts altres documents, el memoràndum britànic *The Case of the Catalans considered* que afirmava: “*És ridícul pensar que els nostres ministres siguin guardians tan ineptes de l'honor de la nostra nació; vam tenir en les nostres mans el poder d'imposar qualsevol condició que volguéssim. ¡Abandonarem un poble fidel, l'únic crim del qual consisteix a haver-se adherit a nosaltres? [...] ¿Ha de ser sacrificat aquest poble a la còlera del qui ara és el seu rei? [...]*”³⁷

La lenta recuperació catalana que s'inicia després de 1714 fins a la segona meitat del segle XIX se segueix fent amb la mirada posada al nord. No només al nord geogràfic, sinó al nord industrial i mercantil, i al nord cultural i ideològic a mesura que la recuperació del país permet eixamplar els horitzons. Això queda palès, per exemple, amb dues iniciatives sorgides del catalanisme polític i de la societat civil: el *Missatge dels catalans al rei dels Hel·lens* (1897) i el *Missatge dirigit pels catalans als finlandesos* (1899) promoguts per la Unió Catalanista i altres entitats, mitjançant els quals Catalunya se solidaritza amb dos pobles europeus que estan lluitant per recuperar la seva unitat territorial històrica en el cas de la nova Grècia i la seva independència en el cas de Finlàndia, on destaca el següent fragment: “*Si Catalunya tingués vot en lo concert dels pobles, ara més que may se posaria de la vostra banda; que massa ha tingut de saber per desgracia nostra, lo que es una dominació estranya, pera no aburrir-la sempre més y á tot arreu ahont sia (...)*”³⁸

36 FELIU DE LA PENYA, Narcís. *Fénix de Cataluña, compendio de sus antiguas grandezas y medio para renovarlas*. Edició facsimil de l'edició de 1683. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1983.

37 *The Case of the Catalans considered*, citat a ALBAREDA. *Ibid.*

38 LLORENÇ i VILA, Jordi. *Catalanisme i moviments nacionalistes contemporanis (1895-1901)*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1988.

En aquest marc de la primera Restauració, la maduresa cultural ideològica i poc a poc, també, política del catalanisme va plantejar la necessitat de trobar unes referències que servissin per validar el propi procés d'autoafirmació. La història de la literatura va centrar l'atenció en remarcar aquest procés allà on es formulava més clarament i programàtic, per exemple en l'activitat del Modernisme. L'atenció prestada pel grup de l'*Avenç* a corrents europeus com el naturalisme francès a la seva primera etapa, al teatre escandinau, a la novel·la russa o al pensament nietzschian, van suposar un seriós esforç modernitzador amb una ineludible transcendència posterior per l'evolució cultural del catalanisme.³⁹

Però, no va ser l'àmbit literari l'únic que va buscar els models externs. Des de l'àmbit polític molt ràpidament es va mirar amb interès el desenvolupament del pensament europeu, sobretot el francès de la fi de segle. La lectura atenta de les obres de Ernest Renan o de Hippolyte Taine, la recepció del corrent regionalista provençal (Barrès, Veran) van proporcionar elements per definir el regeneracionisme de tipus modern dins l'àmbit d'un catalanisme que ja es plantejava sense dubtes com a polític.⁴⁰ Aquesta progressiva politització del catalanisme al darrer quart del segle XIX havia palesat la necessitat de trobar, també, referents en l'activitat d'altres nacionalitats europees que protagonitzaven diverses formes de resistència a l'assimilació política i cultural dels Estats dels quals formaven part. La premsa catalanista va anar seguint l'evolució d'un seguit de nacionalitats emergents com ara Noruega, Finlàndia, Alsàcia-Lorena, Provença, Polònia, Irlanda, Hongria, Bohèmia, Rutènia, Croàcia, la minoria flamenca a Bèlgica, etc. El seguiment fet d'aquest processos, va estar condicionat també per les pròpies necessitats estratègiques del catalanisme i, així, es va preocupar més dels moviments amb un caire més marcadament polític o que podien oferir-li un model organitzatiu més clar.

A la mateixa època, Valentí Almirall, una de les figures cabdals del catalanisme polític a través de la seva obra de referència *Lo catalanisme* (1886), ja va ser a un precursor de l'europeisme: va viatjar sovint per Europa; considerava que el desenvolupament de les comunicacions impossibilitaria la vida aïllada dels Estats; va preveure que el món evolucionaria cap a la formació de

grans conjunts continentals; admirava l'organització política d'Estats Units i Suïssa; va estar en contacte amb els moviments revolucionaris irlandesos contra la dominació britànica i va estudiar la solució monàrquica federal de l'imperi Austro-hongarès.

L'europeisme de Catalunya es fa cada cop més evident amb el Modernisme, el primer gran moviment intel·lectual i artístic de signe clarament nacionalista, molt vinculat a la cultura i al pensament del centre i del nord d'Europa, període en el qual sorgirà a Catalu-

nya el geni universal d'Antoni Gaudí i Barcelona esdevindrà el centre wagnerià més important d'Europa fora d'Alemanya. Les següents reflexions del poeta Joan Maragall constitueixen un bon exemple del caràcter rupturista amb Espanya i integracionista amb Europa:

**L'EUROPEISME DE CATALUNYA ES
FA CADA COP MÉS EVIDENT AMB EL
MODERNISME, EL PRIMER GRAN
MOVIMENT INTEL·LECTUAL I ARTÍSTIC
DE SIGNE CLARAMENT NACIONALISTA,
MOLT VINCULAT A LA CULTURA
I AL PENSAMENT DEL CENTRE
I DEL NORD D'EUROPA**

39 VALENTÍ FIOU, Eduard. *El primer modernismo literario catalán y sus fundamentos ideológicos*, Barcelona: Ariel, 1973

40 CASSASAS, Jordi. *Entre Escil·la i Caribdis*, Barcelona: La Magrana, 1990, p. 279.

“Hem viscut massa temps plegats; la influència de la instrucció oficial i de la cultura castellana, tan superior a la nostra per segles, ens ha fet massa aptes a ésser penetrats per aquella tradició; i com que al mateix temps les condicions naturals del nostre esperit ens fan absolutament inaptes per a assimilar-nos-la i fer-la evolucionar en el sentit nostre, per això dic que avui tota promiscuïtat intel·lectual amb els castellans, siga per venir ella a nosaltres o siga per anar nosaltres an ells, no pot ésser sinó en detriment de la integritat i de l’evolució natural i pròpia del pensament català. Considerem que en una tal promiscuïtat ens hi juguem la personalitat de l’esperit català i tot l’esdevenir de Catalunya.

*(...) Pensem que el dia que Catalunya s’hagués deslliurat del teatre i la premsa de Madrid (i de la d’aquí que encara es fa a la madrilenya), la nostra independència intel·lectual estaria molt avançada; i que el dia que la nostra independència intel·lectual siga complerta, lo demás serà lo de menos, i Catalunya formarà part d’Europa”.*⁴¹

A la mateixa època, també des dels postulats del federalisme, Pi i Margall trenca amb el nacionalisme d’Estat cap amunt, obrint vies a l’organització supranacional, com s’afirmava al programa del Partit Federal del 1894: «Volem en l’ordre internacional: la confederació de les nacions. La creació d’un poder que regeixi les relacions internacionals, avui matèria de múltiples tractats». Però l’eix decisiu de la proposta federal en aquest ordre de coses apuntava a la construcció d’un govern multinivell «des de l’últim municipi fins a la mateixa Europa»; i així es postula, el 1877, una Federació Europea: «Partint de la base de la federació, és a dir, de les diverses categories d’interessos polítics i econòmics que en el món existeixen –els municipals, els provincials, els nacionals, els internacionals, els humans– he volgut fer sentir la necessitat que es confederin els pobles, creant un poder europeu que els representi, els defensi i, resolent les seves diferències, els eximeixi de dur-les al camp de batalla».⁴²

Com veiem, ja a cavall entre les acaballes del segle XIX i el principi del segle XX no costaria gaire espigolar a Catalunya un seguit de declaracions positives a propòsit de la seva pertinença a Europa, sovint retallades sobre el rerefons d’un context geogràfic meridional. En especial des dels epígons del Noucentisme que entenen l’europeïtat catalana com una manera d’escapar d’una Espanya endarrerida o com a patent per regenerar-la des de Barcelona i conduir-la cap al nord, cap a la salvació de la integració supranacional europea.⁴³ En aquest sentit Barcelona, per la seva dimensió ciutadana, per la seva vocació europeïsta, per la seva condició de capital d’una excepció cultural i política, jugà un paper decisiu en la nova manera de concebre l’espai intel·lectual europeu. Barcelona, des del segle XIX fins els nostres dies, ha estat sempre conscient de la necessitat de pensar-se en Europa per a desenvolupar-se

MÉS TARD ELS EPÍGONS DEL NOUCENTISME ENTENEN L’EUROPEÏTAT CATALANA COM UNA MANERA D’ESCAPAR D’UNA ESPANYA ENDARRERIDA O COM A PATENT PER REGENERAR-LA DES DE BARCELONA I CONDUIR-LA CAP AL NORD

41 MARAGALL, Joan. *La independència de Catalunya*. Manresa: L’Albí, 2010.

42 MÁIZ, Ramón (ed.). *Francesc Pi i Margall. Les nacionalitats. Escrits i discursos sobre federalisme*. Barcelona: Institut d’Estudis Autònoms, Generalitat de Catalunya, 2010.

43 GRAU. *Ibid.*

com a ciutat; i aquesta consciència ha estat determinant en la història de Catalunya. Una de les primeres revistes culturals importants a Catalunya, fundada per Aribau, es deia *El Europeo*. No és possible, doncs, fer una història intel·lectual de Barcelona sense fer una història de l'europeisme a Catalunya. I aquesta història explica el fet que, al nostre país, no només no hi ha gaire euroescpticisme, sinó que hi ha una confiança en Europa que és, igualment, confiança en la nostra pròpia idea de ciutadania.

Així, doncs, el Noucentisme no és un moviment localista, sinó d'àmplia respiració europea. Aquest, molt mediterrani amb una recuperació de la cultura llatina i molt especialment de França. Europa ja era un referent quan a les primeres dècades del segle XX la política catalana es va moure entre la tensió pròpia d'una societat en procés de transformació important i la creixent influència pública del catalanisme polític, la qual cosa va tenir com a resultat la creació de la Mancomunitat, institució que volia anar més enllà de la seva pròpia realitat administrativa, que volia posar les bases d'una societat moderna i simbolitzava l'esforç noucentista per sincronitzar la cultura catalana amb els ritmes europeus. Durant el procés institucionalitzador desenvolupat per Prat de la Riba, primer des de la Diputació i després des de la Mancomunitat, es va tenir especial cura de fer efectiva aquesta relació. Es van pensionar estudiants destacats cap a les

universitats europees. L'Institut d'Estudis Catalans va portar a terme una activa política de relacions amb els medis científics de l'estranger. Es va desenvolupar una política d'atracció d'intel·lectuals europeus. La secció de ciències comptava abans de 1923, entre d'altres, amb Benedetto Croce, Lucien Poincaré i Harold Höffding; la històrico-arqueològica amb August Brütails; la filològica amb Louis Gauchat, Jacob Jud, Wilhelm Meyer-Lübke i Walter von Wartburg. El 1923 l'IEC es va integrar a la Unió Acadèmica Internacional de forma autònoma.⁴⁴

Paral·lelament, de cara al projecte polític del catalanisme era fonamental inspirar la seva obra de govern en el que succeïa als països europeus de referència, especialment França, Alemanya i Anglaterra, dels quals podria extreure experiències per a formular polítiques sobre aspectes bàsics com l'educació i el municipalisme. En darrer terme, la Mancomunitat fou un exemple del "*compromís profundament democràtic del catalanisme (...) caracteritzat pel seu europeisme*"⁴⁵ i per la recerca d'una "*Catalunya viva, urbana, autèntica: això és el que vol dir "una Catalunya europea" [...] Si fer-se "més català" equival, avui dia, a fer-se "més europeu", caldrà convenir que el folklorisme a ultrança pot fer més nosa que servei*".⁴⁶

Tampoc no podem oblidar que una de les eines fonamentals per a la formació de la cultura catalana moderna, la *Revista de Catalunya* fou fundada per Antoni Rovira i Virgili amb un format

PER AL CATALANISME ERA FONAMENTAL INSPIRAR LA SEVA OBRA DE GOVERN EN EL QUE SUCCEÏA ALS PAÏSOS EUROPEUS DE REFERÈNCIA, DELS QUALS PODRIA EXTREURE EXPERIÈNCIES PER A FORMULAR POLÍTQUES SOBRE ASPECTES BÀSICS COM L'EDUCACIÓ I EL MUNICIPALISME

44 BALCELLS, Albert; Pujol, Enric; SABATER, Jordi. *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*, Barcelona: Proa, 1996.

45 Francesc Homs, amb motiu dels actes del centenari de la Mancomunitat de Catalunya. http://www.diba.cat/sala-de-premsa/nota-de-premsa/-/journal_content/56_INSTANCE_oMoY/553295/17652693

46 FERRATER MORA, Josep. *Les formes de la vida catalana*. Barcelona: Selecta, 1960.

i uns continguts europeus, que s'inspiraven dels models *Nineteenth Century* i *Revue des Deux Mondes*, amb la voluntat que esdevingués «una talaia vigilant d'Europa».⁴⁷

En aquesta mateixa línia, *La Història dels moviments nacionalistes* del mateix Rovira i Virgili constitueix sens dubte l'aportació més fonamental feta des de Catalunya a la comprensió europea, en tant que aquesta sorgia de l'experiència i de la reflexió sobre la dinàmica del propi conflicte social. L'imperi creixent del nacionalisme espanyol havia fet derivar el moviment social catalanista cap a una formulació netament política, amb l'aparició d'un nacionalisme emancipador, cada cop més equiparable a d'altres corrents semblants estesos pel continent. En aquesta situació, la interrogació comparativa sobre la formulació, evolució i característiques d'aquests moviments era ineluctable i imprescindible.

L'anàlisi de les lluites nacionalistes que trasbalsaven Europa s'inscriu en la seva obra política i intel·lectual centrada en entendre el país des d'una visió universalista i a partir de les seves posicions progressistes. Per tant, allò que des de l'inici va buscar va ser encadenar el país dins l'ordre internacional tot traient-lo de l'excepcionalitat per situar-lo dins la casuística general de les lluites nacionals europees: Catalunya necessitava ajudar-se de l'empenta continental d'aquests moviments per assolir una transformació fonamental de l'ordre polític que l'engavanyava.

Rovira i Virgili considerava que la “solució favorable del problema català dins l'Estat espanyol” estava llastat per l’“ambient extra europeu”. Per això mateix, creia que: “La pregona europeïtzació mental de l'opinió, els polítics i els literats d'Espanya, destruiria les més empereïdes hostilitats envers les aspiracions del catalanisme (...) No caurem, però, en la il·lusió de creure que els catalans som cridats a obrar el miracle d'aquesta europeïtzació. Podem fer de Catalunya un tros d'Europa. Respecte al restant de la península, no podem fer altra cosa que encoratjar els moviments que en igual sentit iniciïn els seus homes.”⁴⁸. Com deia Ortega y Gasset, “Espanya es el problema y Europa la solución”.

Podem afirmar, per consegüent, que l'europeisme s'han anat conformant al llarg de la història –i molt especialment al llarg dels segles XIX i XX– com un tret dominant del catalanisme al final d'una evolució que confirma la capacitat d'adaptació del seu cos doctrinal al context politicoeconòmic. Una evolució que tendeix per altra banda a confirmar la modernitat del catalanisme polític mitjançant una capacitat d'adaptació que permet utilitzar el passat per gestionar millor els afers contemporanis. Òbviament, quan el catalanisme es transforma en nacionalisme, el catalanisme polític es defineix en un context europeu diferent del d'avui i aconsegueix conciliar elements aparentment contradictoris com la defensa dels interessos econòmics catalans gràcies al proteccionisme i una voluntat determinada d'obertura a l'espai europeu. L'europeisme catalanista integra diverses dimensions que van des d'una atracció per la cultura europea –de vegades ambivalent degut al record d'enfrontaments passats– fins al desig de liberalitzar els intercanvis amb una

L'EUROPEISME S'HAN ANAT CONFORMANT AL LLARG DE LA HISTÒRIA COM UN TRET DOMINANT DEL CATALANISME AL FINAL D'UNA EVOLUCIÓ QUE CONFIRMA LA CAPACITAT D'ADAPTACIÓ DEL SEU COS DOCTRINAL AL CONTEXT POLITICOECONÒMIC

47 FERRER TRILL; Xavier. “La Revista de Catalunya i Rovira i Virgili (1924-1929)”, *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, Núm. XXIII, 2012.

48 RIU-BARRERA, Eduard. “Rovira i Virgili observa Europa”. *L'Avenç*, núm. 300, març 2005.

àrea en plena expansió econòmica. Si en el cas dels intel·lectuals que són l'origen del desenvolupament del catalanisme, aquestes dos aspectes conviuen en harmonia, al si de la burgesia –principalment la nova burgesia sorgida del procés d'industrialització– la figura del burgès il·lustrat, amant de cultura europea, poliglota, mecenes, proteccionista i nacionalista, és emblemàtica. Tant els agents econòmics i intel·lectuals coincideixen en un punt que sempre ha estat objecte de consens: quan defensen l'obertura a l'exterior i l'europeisme, sempre apelen tant a la influència europea a Catalunya com a la influència catalana a Europa.⁴⁹

AMB EL FRANQUISME ES PRODUÏX UNA SITUACIÓ ALHORA RADICALMENT ANTICATALANA, ANTIEUROPEÏSTA I ANTIDEMOCRÀTICA. MÉS QUE MAI, PER TANT, PER CATALUNYA EUROPA ÉS LA SALVACIÓ I EL MODEL A SEGUIR

Però amb el franquisme es produeix una situació alhora radicalment anticatalana, antieuropeïsta i antidemocràtica. Més que mai, per tant, per Catalunya Europa és la salvació i el model a seguir. En aquest sentit paga la pena recordar les paraules de l'expresident Pujol: “*Nuestra vocación europea fue un antídoto contra la dictadura, pero procede de mucho antes y es de mucho más largo alcance. Cataluña se siente europea y no puede renunciar a serlo, so pena de quedar sin raíces.*

Entre nosotros, además, esta incardinación es de hondo calado (...) En realidad, fuimos Cataluña y fuimos Europa antes de que España existiera. Por esto fuimos los más decididos defensores de nuestra imprescindible incorporación a lo que ahora es la Unión Europea (...)”⁵⁰

Durant el llarg període posterior a la Guerra Civil, Europa va ser un continent estrany però enyorat, aspiració llunyana i objecte de desig perquè encarnava tot allò que no teníem. Però no es tractava només d'una qüestió política, hi havia també en joc l'acceptació o no de la modernitat tal com havia pres cos al continent a la segona meitat del segle XX. Europa era la cultura en llibertat, unes formes de relació, la civilitat; era un lloc on no s'insultava la intel·ligència (contraposat al *¡Viva la muerte!* de Millán-Astray, on no es ridiculitzaven les idees il·lustrades, el llegat racionalista o la tolerància com a inspiració i filosofia (oposat al *¡Que inventen ellos!* d'Unamuno). Era l'Europa que havia sobreviscut a la Segona Guerra Mundial i que havia recorregut ja un bon tros de camí cap al benestar econòmic, el progrés social i la superació de les lluites agòniques del passat, característics dels Trenta Gloriosos. Europa es repensava, debatia el llegat que avui considerem consubstancial amb els valors i la identitat europea, per tal de consolidar-los i fer-los irreversibles.

Al llarg dels anys cinquanta i seixanta, quan l'anomenat miracle econòmic europeu va ser un fet, bastit damunt d'unes taxes de creixement sostingudes i de la construcció d'un sòlid Estat del benestar, el contrasta amb una Espanya econòmicament endarrerida, socialment immòbil i culturalment ofegada es va fer insportable. I malgrat el procés de relegitimació del règim mitjançant el desenvolupament econòmic dut a terme pels tecnòcrates de l'Opus Dei i que va sacsejar les estructures socials a partir de mitjans anys seixanta, Europa seguí essent l'exemple, el mirall, la promesa, l'objectiu a assolir. En termes polítics, Europa era la democràcia; en termes

49 CULTIAUX, Yolaine. *Le nationalisme comme différentialisme intégrateur : le catalanisme face à l'Etat espagnol et à la construction européenne*. Tesi doctoral. Institut d'Etudes Politiques d'Aix-en-Provence, Université de Droit, d'Economie et des Sciences d'Aix-Marseille. <http://www.lama.univ-savoie.fr/~vuillon/FINALYO.pdf>

50 Jordi Pujol, citat a <http://www.mgar.net/var/nacion4.htm>

econòmics, era un benestar indubtable i tangible; en termes culturals i civil, era la llibertat que tan mancava i que ja tan pocs recordaven encara haver conegut.⁵¹

Durant aquells anys, doncs, Catalunya, no només va mirar de mantenir la seva relació tradicional amb Europa, sinó que a més es va sentir atreta aviat per la idea d'una unió de països europeus. Més d'hora i amb molta més intensitat que el conjunt d'Espanya, perquè fora de Catalunya, d'una banda, molts sectors conservadors tocats pel franquisme eren clarament contraris al model polític, social i econòmic europeu i a la seva ideologia, i, de l'altra, una part de l'esquerra antifranquista va derivar per raons ideològiques cap a posicions reticents o hostils respecte al model de les democràcies europees i al seu projecte d'unificació europea. Durant els anys del franquisme, doncs, Catalunya va ser capdavantera de la lluita pel model europeu, és a dir democràcia, creixement econòmic i estat del benestar. Com bé diu Jaume Santacana: *"Al inicio de los años sesenta se había consolidado como un común denominador de la oposición catalana la identificación de Europa con el proyecto democrático, y que desde 1948 unas minorías politizadas habían hecho avanzar ese argumentario en un sentido diferente al de los años treinta."*⁵²

Però la identificació amb Europa no ha estat només sentimental i ideològica, sinó que Catalunya també ha procurat ser políticament present i activa a Europa dintre de les possibilitats que li permet el seu estatus polític, i també culturalment i econòmicament participant en moltes iniciatives. En algun cas jugant-hi un paper molt primordial, com han estat l'Assemblea de les Regions d'Europa, el Comitè de les Regions o encara l'Euroregió.⁵³

A mida que la CEE i posteriorment la UE es van anar consolidant, va quedar cada vegada més clar que la política exterior i les relacions internacionals havien deixat de ser una competència exclusiva dels governs estatals en les democràcies del nostre entorn, per passar a ser compartides per multitud d'actors, tant governamentals com privats. En aquest context, la política exterior dels governs subestats es va anar convertint

en un camp d'importància creixent des dels punts de vista polític, jurídic i administratiu. Això és especialment cert en el cas dels estats plurinacionals i compostos, en els quals es dona una compartició del poder polític entre diferents nivells administratius, i que en alguns casos es tradueix en un reconeixement institucional de l'acció internacional de les entitats subestats.⁵⁴

PERÒ LA IDENTIFICACIÓ AMB EUROPA NO HA ESTAT NOMÉS SENTIMENTAL I IDEOLÒGICA, SINÓ QUE CATALUNYA TAMBÉ HA PROCURAT SER-HI POLÍTIICAMENT PRESENT I ACTIVA DINTRE DE LES POSSIBILITATS QUE LI PERMET EL SEU ESTATUS POLÍTIIC

51 MUÑOZ, Gustau. "Europa, aspiració i mirall". L'Avenç, núm. 300, març 2005.

52 SANTACANA, Jaume. "Europeísmo y catolicismo en el discurso cultural y político catalán de la posguerra", *Cercles. Revista d'història cultural*, 14, 2011.

53 Per a una visió de conjunt de la participació de Catalunya en els afers europeus i internacionals, vegeu el dossier *Catalunya, Foreign Affairs*, publicat al número 15/16 de la revista *IDEES*, juliol/desembre 2002.

54 És el que Michael Keating anomena *paradiplomàcia*. Vegeu KEATING, Michael. "Paradiplomàcia i creació de xarxes regionals", *IDEES*, 15/16, juliol/desembre 2002.

L'emergència de reptes importants, com ara la globalització, la integració i l'ampliació europees, els canvis demogràfics i l'increment dels fluxos migratoris, ha obligat les entitats subestatals (i molt especialment aquelles amb una cultura i uns trets distintius) a redefinir i enfortir el seu paper en l'escena internacional. Així mateix, en l'entorn europeu, es va plantejar la necessitat cada cop més urgent d'incloure la veu de les regions amb poder polític en la formació de la posició comunitària sobre matèries que són competència d'aquests governs.

És, doncs, per això que la política exterior de Catalunya s'ha anat convertint en una qüestió de rellevància i d'interès creixent. Com anirem veient, Catalunya ha estat un exponent clar de la voluntat de presència exterior pròpia. La històrica vocació internacional de la societat catalana sempre ha rebut l'impuls i el suport del Govern de la Generalitat i també de les altres institucions catalanes, les quals han realitzat actuacions molt diverses en aquest camp. La presència política a l'exterior, la promoció dels interessos comercials, la difusió de la cultura i la llengua, i la participació en la construcció europea han estat alguns dels àmbits més rellevants. Els instruments utilitzats també han estat variats, incloent-hi els viatges oficials a l'exterior, l'obertura d'oficines comercials i culturals, la signatura de convenis i acords amb governs i institucions estrangeres, i una participació activa i líder en els moviments d'associacionisme regional i transfronterer.

El progressiu desplegament i consolidació del model autonòmic a l'Estat espanyol va posat de manifest mancances importants d'aquest model en diversos àmbits, un dels quals era la necessitat de dotar Catalunya de competències reconegudes en matèria de política exterior. Avui en dia, les entitats regionals de la majoria de democràcies occidentals amb estructura descentralitzada o federal desenvolupen una acció exterior notable i en alguns casos, fins i tot, participen activament en les institucions europees i tenen una reconeguda presència en organismes internacionals (és el cas de les regions belgues o els *Länder* alemanys, per exemple). L'Estat espanyol, però, no ha reconegut mai explícitament el dret de les comunitats autònomes a tenir una política internacional diferenciada, i el debat polític entorn de la participació en les institucions europees ha quedat encallat.

Dins del camp de la paradiplomàcia, la cooperació interregional i particularment la cooperació transfronterera ha estat un dels mitjans que ha escollit Catalunya a fi i efecte d'implicar-se més amb Europa, de tal manera que la diferenciació integradora operi a una escala digerent de

l'escala estrictament espanyola. La necessitat d'aquesta tipus de política és el fruit de l'oblit que havia patit a Espanya l'imperatiu del desenvolupament econòmic local i Catalunya ha sabut revertir la situació mitjançant xarxes de cooperació transpirinenca, com per exemple l'Euroregió que, a banda dels incentius propis a la cooperació interregional, compta amb l'autenticitat d'un fons cultural comú que dona encara més sentit a

LA COOPERACIÓ INTERREGIONAL I PARTICULARMENT LA COOPERACIÓ TRANSFRONTERERA HA ESTAT UN DELS MITJANS QUE HA ESCOLLIT CATALUNYA A FI I EFECTE D'IMPLICAR-SE MÉS AMB EUROPA

aquestes xarxes de reagrupament local. Un bon exemple del dinamisme i del protagonisme de Catalunya en el desenvolupament del vessant mediterrani de l'Euroregió és el conveni signat el 1991 entre la Generalitat i la regió francesa de Midi-Pyrénées amb vistes a potenciar la col·laboració entre les dues administracions. Si bé, a l'origen es tractava simplement de mirar de resoldre el problema de les comunicacions ferroviàries i per carretera entre les dues regions, la signatura del conveni implica un pas endavant i constitueix una diversificació de projectes

i polítiques per a l'establiment d'un programa de govern interregional que tendeixi no només a facilitar els intercanvis a través dels Pirineus sinó sobretot a “constituir un espai coherent de desenvolupament econòmic, científic, social i cultural”.⁵⁵

Lògicament, la cultura tenia un lloc de predilecció en aquest programa atès el seu paper com a ciment identitari i com a factor estimulador de l'economia. La memòria comuna entre terres d'una banda i l'altra dels Pirineus forma part de les afinitats històriques, culturals i emocionals entre ambdues regions: “Els intercanvis que s’han produït a la Mediterrània han constituït, des de l’Antiguitat, una comunitat cultural i històrica, primer per mitjà de la cultura grega i posteriorment per la colonització romana, de la qual el territori de l’Euroregió forma part integrant. La caiguda de l’Imperi romà i després la conquesta musulmana van permetre, a l’Edat Mitjana, que s’establissin noves relacions entre els diferents comtats de l’espai euroregional, com ara la Marca Hispànica de l’Imperi carolingi, l’aliança entre la Corona d’Aragó i el comtat de Tolosa durant la croada contra els albigesos o el període del Regne de Mallorca (1276-1343). Aquestes relacions es van mantenir fins que al 1659 el Tractat dels Pirineus establís la frontera entre els dos estats moderns.”⁵⁶

Això no obstant, els aspectes culturals no quedaren deslligats de la seva importància econòmica en un moment on Catalunya maldava per aconseguir una integració cada vegada major en els afers europeus, i consolidar el seu lideratge ni que sigui a nivell regional: “L’eix al qual feu referència [al·ludeix a l’eix Barcelona-Milà] comença a revelar-se com quelcom més que un simple eix econòmic. Un nucli de reixement, sigui quin sigui, com el que existeix indubtablement a la zona mediterrània que va des de Catalunya a Llobardia també constitueix una senyal de vitalitat de les realitats regionals implicades en aquest eix. En èpoques passades, aquest territori es caracteritzava per una realitat econòmica i cultural molt evolucionada on la llengua catalana i la llengua occitana eren no només instruments de riquesa per a la zona sinó també de relacions culturals i diplomàtiques per a molts àrees de l’Europa mediterrània a l’Edat Mitjana. En un moment en que Europa recupera nombrosos signes que han afaiçonat la seva identitat al llarg dels segles, el fet que es parli cada vegada més d’aquest territori que s’estén des de Catalunya fins a Llobardia demostra que soestaà firmarnt una nova voluntat de creixement en tots els àmbits. Una política autènticament regional i de creixement econòmic i cultural amb vistes a crear un espai de desenvolupament viable no pot no tenir en consideració les àrees territorials que més necessiten recursos econòmics i educatius”.⁵⁷

“Com més Catalunya tinguem i més Europa tinguem, millor ens aniran les coses, des de tots els àmbits”⁵⁸

Com ja hem vist, la nostra història no és aliena a la vocació europea i europeïsta del nacionalisme català contemporani: trobar un lloc propi dins d’Europa era –i és– simplement trobar lloc dins

55 CULTIAUX. *Ibid.*, p. 604.

56 CULTIAUX. *Ibid.*, p. 606.

57 CULTIAUX. *Ibid.*, p. 605.

58 Discurs del M.H. Sr. Artur Mas a l’acte de celebració dels 20 anys de la Representació de la Comissió Europea a Barcelona. <http://www.teleprensa.es/catalunya-noticia-292610-artur-mas-assegura-que-com-ms-catalunya-tinguem-i-ms-europa-tinguem-millor-ens-aniran-les-coses.html>